

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ
РЕДАКТОРІВ У ВЗАЄМОДІЇ З АВТОРАМИ

Оксана Анатоліївна Жирун

УДК 159.9:655.51

Жирун, О. А. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності у майбутніх редакторів у взаємодії з авторами [Текст] : дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Оксана Анатоліївна Жирун; Національний технічний ун-т України "Київський політехнічний ін-т". - К., 2006. - 226

Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”

На правах рукопису

ЖИРУН ОКСАНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 159.9:655.51

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
У МАЙБУТНІХ РЕДАКТОРІВ У ВЗАЄМОДІЇ З АВТОРАМИ

Спеціальність 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Д и с е р т а ц і я
на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Науковий керівник:
Винославська Олена Василівна
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології і педагогіки

Київ – 2006

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Теоретично-методологічні засади вивчення комунікативної компетентності редактора	
1.1. Проблема взаємодії спільної діяльності і спілкування як сфери прояву комунікативної компетентності редактора	13
1.2. Особистісні чинники комунікативної компетентності редактора	38
1.3. Взаємозв'язок психологічної готовності редактора до професійної діяльності та комунікативної компетентності	56
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	70
РОЗДІЛ 2. Експериментальне дослідження особливостей комунікативної компетентності майбутніх редакторів у навчальному процесі	
2.1. Зміст і структура комунікативної компетентності редактора	72
2.2. Структура проведення і результати констатуючого експерименту	98
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	122
РОЗДІЛ 3. Формування комунікативної компетентності майбутніх редакторів	

3.1. Розробка психологічних засобів формування комунікативної компетентності майбутніх редакторів у навчальному процесі	124
3.2. Проведення та результати формуючого експерименту	136
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	168
ВИСНОВКИ	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	172
ДОДАТКИ	
<i>Додаток 1</i>	214
Додаток 2	218
Додаток 3	220

Актуальність дослідження.

Соціально-політичні зміни в українському суспільстві сприяли розвитку видавничої справи. До формування інформаційного простору в його сучасних обрисах причетні чимало фахівців різних спеціальностей та кваліфікацій. Та в якій би сфері (преса, радіо, телебачення, книго- та пресовидання тощо) не готувався „інформаційний продукт”, ключовою фігурою цього процесу залишається редактор. Водночас вельми динамічні трансформації у сфері економіки видавничої справи, у її правовій базі, технічне та технологічне переозброєння галузі, комп'ютеризація редакційно-видавничих процесів, принципові зміни в структурі самого виробничого процесу, зокрема, зміщення акцентів у бік додрукарських процесів, – особливо, в бік спілкування з автором, як безпосереднього, так і опосередкованого текстом – висуває перед сучасним редактором низку нових професійних вимог.

Безумовно, це спричиняє потребу у докорінному реформуванні системи фахової освіти, відповідно до сучасних вимог, породжує необхідність у проведенні постійних теоретичних та практичних досліджень в галузі підготовки спеціалістів-редакторів. Вирішення нових завдань, що виникли перед системою освіти України, вимагають активного впровадження практичних психологічних знань у практику підготовки майбутніх редакторів.

У комплексі взаємопов'язаних чинників, від яких залежить ефективність формування всіх підструктур готовності до професійної діяльності, системоутворюючим є комунікативна підготовка спеціаліста. Саме тому вона розглядається як важливий напрям в системі професійного навчання майбутніх редакторів, як чинник ефективної діяльності редактора.

Багатоаспектна діяльність редактора зумовлює високі вимоги до його індивідуально-психологічних особливостей та професійних якостей, зокрема до рівня його комунікативної компетентності. Річ у тім, що професійна діяльність редактора відноситься до видів праці, де спілкування з автором, що супроводжує його діяльність, перетворюється на професійно значущий чинник. Зокрема, редагування, вичитування авторського тексту здійснюються

через організацію конструктивного спілкування з авторами та іншими учасниками редакційного процесу.

Важливими передумовами для дослідження проблеми комунікативної підготовки майбутніх редакторів виступають психологічні концепції спілкування. Так, методологічні проблеми спілкування проаналізовано у працях К.О. Абульханової-Славської, О.О. Бодальова, М.С. Кагана, С.Д. Максименка, О.О. Леонтьєва, Б.Ф. Ломова, Б.Д. Паригіна. У дослідженнях Г.О. Балла, О.В. Винославської, В.А. Семиченко, Н.В. Чепелевої, Т.С. Яценко розкрито різні сторони професійного спілкування. Ю.М. Ємельяновим, Л.А. Петровською вивчалися психолого-педагогічні умови та засоби розвитку комунікативного потенціалу особистості.

Водночас залишається недостатньою наукова розробка психологічних особливостей професійної підготовки майбутніх редакторів, зокрема психологічних особливостей розвитку практичної компоненти їхньої комунікативної компетентності. Незважаючи на сам факт визнання значущості цієї проблеми в літературі, навчання професійно спрямованого діалогічного спілкування на основі комплексного формування навичок професійно-комунікативної поведінки ще не знайшло необхідного відображення в практиці підготовки майбутніх редакторів. Отже, спеціального психологічного дослідження, присвяченого проблемі становлення професійної майстерності редакторів у комунікативній взаємодії з автором, на сьогодні ще не проводилося.

Усе вищезазначене і зумовило вибір теми нашого дослідження – “Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності у майбутніх редакторів у взаємодії з авторами”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота є складовою бюджетної науково-дослідної теми кафедри

психології і педагогіки Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” („Теорія і практика психолого-педагогічного забезпечення розвитку особистості у закладах вищої технічної освіти”).

Об’єкт дослідження – комунікативна компетентність майбутнього редактора.

Предмет дослідження – психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього редактора у навчальному процесі.

Мета дослідження – визначити психологічні особливості комунікативної компетентності майбутніх редакторів у роботі з автором і розробити рекомендації щодо її цілеспрямованого формування.

Гіпотези дослідження: 1. Рівень комунікативної взаємодії редактора з автором зумовлюється ступенем орієнтації редактора на результативність взаємодії та мірою його позитивної налаштованості під час їхньої спільної діяльності.

2. Формування комунікативної компетентності майбутніх редакторів на етапі фахової підготовки відбувається більш ефективно за умови здійснення навчально-виховних впливів, що забезпечують усвідомлення ними своїх власних настановлень у комунікативній сфері та розвиток рефлексивного ставлення до себе як до суб’єктів спілкування.

Для досягнення визначеної мети та перевірки гіпотез було поставлено такі завдання:

- 1) проаналізувати стан розробки проблеми дослідження, обґрунтувати поняття комунікативної компетентності як

складової психологічної готовності до професійної діяльності редактора, розкрити її зміст і структуру;

- 2) визначити критерії та методи діагностування рівня сформованості комунікативної компетентності майбутнього редактора в процесі фахової підготовки;
- 3) розробити та апробувати психологічну програму цілеспрямованого формування комунікативної компетентності майбутнього редактора у навчальному процесі вищої школи.

Теоретико-методологічну основу положення складають: системний та діяльнісний підходи до вивчення особистості (Б.Г. Ананьєв, О.М. Леонт'єв, С.Д. Максименко, К.К. Платонов); загальні положення теорії спілкування (К.А. Абульханова-Славська, О.О. Бодальов, Ю.М. Ємельянов, Б.Ф. Ломов, Л.А. Петровська, А.У. Хараш, Т.С. Яценко); дослідження професійного розвитку та психологічної готовності до окремих видів професійної діяльності (О.В. Винославська, О.О. Деркач, Є.О. Климов, В.Д. Шадріков, Л.М. Карамушка, В.О. Моляко, М.Л. Смульсон, Н.В. Чепелєва).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань та перевірки висунутої гіпотези було розроблено програму дослідження, реалізація якої передбачала застосування комплексу методів, що включав теоретичні (аналіз, осмислення й узагальнення психологічної літератури з проблеми дослідження) й емпіричні методи (спостереження, анкетування, тестування, інтерв'ю, метод експертних оцінок та психолого-педагогічний експеримент) методи.

Статистичний аналіз результатів здійснювався на базі комп'ютерної статистичної програми SPSS 10.0.

Дослідження здійснювалося поетапно в 2000-2003 роках.

На *першому етапі* /2000-2001 рр./ було здійснено теоретичний аналіз спеціальної і загальної літератури з проблеми. Це надало можливість сформулювати основні теоретичні положення щодо комунікативної природи професійної діяльності редактора.

Це дозволило, розглядаючи спільну діяльність і спілкування як сфери прояву комунікативної компетентності, визначити особистісні чинники комунікативної компетентності редактора, а також обґрунтувати твердження, що комунікативна компетентність є складовою психологічної готовності редактора до професійної взаємодії з автором. Крім цього було визначено зміст та структуру комунікативної компетентності редактора, що дозволило перейти до другого етапу дослідження.

На *другому етапі* /2001-2002 рр./, виходячи з попереднього теоретичного аналізу, визначалися критерії оцінювання комунікативної компетентності редактора за допомогою експертного оцінювання, тестування, опитування. Експертне оцінювання проводилося в два етапи: 1) пілотажне дослідження з метою визначення остаточних варіантів методик для оцінки майбутніх редакторів, 2) власне експертне опитування.

На *третьому етапі* /2002-2003 рр./ було організовано та проведено формуючий експеримент, здійснено аналіз й узагальнення отриманих результатів, визначено та обґрунтовано принципи формування комунікативної компетентності у майбутніх редакторів з використанням методів активного навчання.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі видавничо-

поліграфічного факультету Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Усього дослідженням було охоплено 243 студента видавничо-поліграфічного факультету. На етапі констатуючого експерименту в експертному опитуванні взяли участь редактори-професіонали видавництв “Вища школа”, ІВЦ “Політехніка”.

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження полягає в тому, що в ньому вперше: з’ясовано зміст і структуру комунікативної компетентності як складової психологічної готовності редактора до професійної діяльності; розв’язано проблему формування комунікативної компетентності майбутніх редакторів за допомогою використання методів активного навчання; розроблено комплекс вправ для розвитку комунікативної компетентності майбутніх редакторів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що отримані результати можуть бути використані для підвищення ефективності процесу підготовки майбутніх редакторів, зокрема у напрямі формування комунікативної компетентності.

Основні концептуальні положення і рекомендації щодо визначення рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх редакторів впроваджені у навчальний процес підготовки фахівців за спеціальністю “Видавнича справа та редагування” на кафедрі видавничої справи та редагування видавничо-поліграфічного факультету Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”.

Застосування розроблених рекомендацій може сприяти оптимізації процесу підготовки майбутніх редакторів до спілкування з автором.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження доповідались на 6-й Міжнародній науково-практичній конференції “Творчість свободи як свобода творчості” (17-18 травня 2001 р., м. Київ), науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених “Крок у майбутнє” (24 травня 2001 р., м. Київ), 2-й та 3-й міжнародних науково-методичних конференціях “Викладання психолого-педагогічних дисциплін у технічному університеті: методологія, досвід, перспективи” (жовтень 2001 р., жовтень 2003 р., жовтень 2005 р., м. Київ), 4-й міжнародній науково-методичній конференції “Проблеми та шляхи розвитку вищої технічної освіти” (6-7 червня 2002 р., м. Київ), 4-й міжнародній конференції “Гуманітарна освіта в технічних закладах: проблеми і перспективи” (24-26 березня 2004 р., м. Київ).

Публікації. Матеріали дисертації представлено у 7 одноосібних публікаціях автора у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків. Основний текст дисертації представлено на 230 сторінках.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дозволило зробити наступні висновки.

Суперечність між необхідністю покращення підготовки майбутніх редакторів та наявною низькою якістю цієї підготовки,

значущість і місце спілкування у професійній діяльності редакторів зумовлюють необхідність цілеспрямованого розвитку їхньої комунікативної компетентності на етапі професійної підготовки.

Структура комунікативної компетентності редактора містить дві основні складові – інструментальну та мотиваційно-ціннісну. Інструментальна складова, в свою чергу, структурується за компонентами (професійний, психологічний та риторичний) та рівнями (репродуктивний, адаптивний та інтеграційно-моделюючий).

Специфіка комунікативної компетентності майбутніх редакторів спричинена тим, що ця діяльність в сфері „людина – людина” характеризується великою частотою міжособових контактів при спілкуванні з авторами, обумовлених так званими „soft-skills” (гнучкість, мобільність у спілкуванні, уміння взаємодіяти з партнером, конструктивно розв’язувати конфліктні ситуації).

Сформованість комунікативної компетентності майбутнього редактора ефективно визначається за допомогою наступних критеріїв, а саме:

- схильність до обраної професії;
- володіння комунікативними уміннями та навичками;
- наявності професійно важливих комунікативних якостей.

Умовою ефективного формування комунікативної компетентності майбутніх редакторів є застосування активних методів навчання у поєднанні навчального (засвоєння студентами теоретичного матеріалу з конкретної теми заняття) та тренувального (практичне вироблення комунікативної компетентності) аспектів.

Проведене дослідження та отримані результати дозволяють рекомендувати введення спецкурсу з формування комунікативної компетентності майбутніх редакторів до навчальних планів даної спеціальності.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування комунікативної компетентності майбутнього редактора. Перспективою подальших досліджень є виявлення специфіки комунікативної компетентності редакторів різного профілю; подальша розробка змісту, форма та методів цілеспрямованого формування у майбутніх редакторів професійно достатнього рівня комунікативної компетентності; дослідження ціннісно-мотиваційної детермінації розвитку комунікативної компетентності майбутніх редакторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

340. Рефлексия в организации мышления при совместном решении задач / Семенов И.Н., Степанов С.Ю., Найденов М.И., Найденова Л.А. // Новые исследования в психологии и возрастной физиологии. – 1989. – № 1. – С. 4-9.

352. Субъект и социальная компетентность личности / Под ред. А.В. Брушлинского. – М.: РАН, Ин-т психологии, 1995. – 167 с.